

MAX TREU

Καθηγητοῦ τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου

ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΕΡΙ ΣΑΠΦΟΥΣ ΚΑΙ ΑΛΚΑΙΟΥ *

Εἰσήγησις τοῦ Κοσμήτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τακτικοῦ καθηγητοῦ
τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας, Παναγιώτου Ν. Πατριαρχέα.

*Κύριε Πρότασι,
Κύριοι συνάδελφοι,
Κυρίαί καὶ Κύριοι,
Ἀγαπητοὶ φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριαι,*

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν αἰσθάνεται ἰδιαιτέραν χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν, διότι ἔχει κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην ὡς ὁμιλήτην αὐτῆς τὸν διαπρεπῆ ἐπιστήμονα καὶ ἀγαπητὸν συνάδελφον, τὸν Καθηγητὴν τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, τοῦ ὀνομαστοῦ τούτου Κέντρου τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν, κ. MAX TREU.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Treu πραγματοποιεῖ εἰς τὴν πατρίδα μας περιοδείας δι' ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς, εἰς Εὐβοίαν, Βοιωτίαν, Φωκίαν, Αἴγιναν, Θήραν, Λέσβον καὶ Πελοπόννησον.

Εἶναι ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων συγχρόνων Ἑλληνιστῶν καὶ εἰδικὸς ἐρμηνευτὴς τῆς ἑλληνικῆς λυρικῆς ποιήσεως κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ὡς γνωρίζετε, ἐκ τῶν ἡμετέρων, ὁ διαπρεπὴς συνάδελφος Καθηγητὴς κ. Στυλιανὸς Κορρές, Πρότασις τοῦ Πανεπιστημίου, εἶναι ὡσαύτως εἰδικὸς ἐρμηνευτὴς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ ἔχει μέχρι τοῦδε δημοσιεύσει τὸν Θεόγγιν καὶ περαιτέρω ἔχει προγραμματίσει τὴν ἐκδοσιν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων Λυρικῶν.

Ὁ διακεκριμένος ξένος μας, Καθηγητὴς κ. Max Treu, ἔχει γεννηθῆ ἐν ἔτει 1907 εἰς τὴν Λεϊπτισίαν. Ἐσπούδασε κατ' ἀρχάς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, εἰς τὴν Ρίγαν, ἐν συνεχείᾳ δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας, κλασσικὴν Φιλολογίαν, Ἀρχαιολογίαν καὶ Ἱστορίαν.

* Διάλεξις γενομένη τὴν 26ην Μαρτίου 1969 ἐν τῷ Ἀμφιθέατρῳ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διὰ τὰς γλωσσικὰς καὶ φραστικὰς διορθώσεις ὀφείλω νὰ εὐχαριστήσω ὁλόκληρον σειρὰν φίλοφρόνων ἀρραγῶν, ἐν πρώτοις δὲ τὸν καθηγητὴν κ. Κ. Μερεντίτην. Οὐδὲν μετέβαλον ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ κειμένου, προσέθηκα μόνον σημειώσεις τινάς.

Ἐν ἔτει 1940/1941 ὑπηρέτησεν ὡς Βοηθὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λυρίας.

Ἐν ἔτει 1941 ἐστρατεύθη καὶ ὑπηρέτησεν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Μέτωπον.

Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1945 ἐτραυματίσθη κατὰ τὰς μάχας εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν.

Ἀπὸ τοῦ 1946 ἐγκατεστάθη μονίμως εἰς τὸ Μόναχον. Τῷ 1952 ἐγένετο Ὑφηγητὴς τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου μετὰ τὸ ἔργον: «Von Homer zur Lyrik. Wandlungen des Weltbildes im Spiegel der Sprache» (= Ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Μεταβολαὶ τῆς εἰκόνης περὶ τοῦ κόσμου ἐν τῷ κατόπρῳ τῆς γλώσσης) (εἰς 2αν ἔκδ. 1966). Ἀπὸ τοῦ 1958 ὑπηρετεῖ ὡς Καθηγητὴς τῆς Κλασσικῆς Φιλολογίας ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου.

Ἦδη ἐπισκέπτεται δι' ἑκτὴν φορὰν τὴν πατρίδα μας.

Τῷ 1961 κληθεὶς παρὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου Goethe ὁμίλησε περὶ τοῦ ψηφίσματος τοῦ Θεμιστοκλέους. Ὁμοίως ὁμίλησεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ Καθηγητὴς κ. Treu ἔχει πολλὰ καὶ καλὰ δημοσιεύματα.

Ἀρκοῦμαι νὰ ἀναφέρω τούς τίτλους των. 1) Σαπφώ. Τὰ Ἄπαντα (Ἑλληνικὸν κείμενον. Γερμανικὴ Μετάφρασις καὶ ἐρμηνευτικὸν ὑπόμνημα), 4η ἔκδοσις 1968.

2) Ἀλκαῖος. Ὁμοίως. Κείμενον - Μετάφρασις. Ἐρμηνευτικὸν ὑπόμνημα, 2α ἔκδοσις 1963.

3) Ἀρχίλοχος Ὁμοίως.

4) Μενάνδρου Δύσκολος. Ὁμοίως ἔχει δημοσιεύσει εἰς τὴν Real-Encyklopädie τοῦ Payly - Wissowa ἀρετὰ ἄρθρα. Ἀναφέρω τὸ ἄρθρον «Ἀθηναίων Πολιτεία» τοῦ Ψευδο-Ξενοφώντος καὶ Προσθήκας εἰς 6 Λυρικοὺς ποιητάς.

Ὁμοίως ἔχει δημοσιεύσει καὶ ἄλλας μελέτας ὑπὸ τούς τίτλους:

Ἱστοριογραφία. — Ἡ μεγάλη ρήτρα. — Ἀθῆναι καὶ Μῆλος. — Ἀθῆναι καὶ Καρχηδών. — Διεθνὲς Δίκαιον παρὰ Θουκυδίδην. — Λέξεις περὶ αἰωνιότητος εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. — Ἀγλῶσσος Καρικὴ ἐπιγραφή ἐν Ἀθήναις. — Σαπφώ - Σιμωνίδης: Νόμος βασιλεὺς (Πίνδαρος). — Ὁ Ὅ γυμνος τοῦ Διὸς τοῦ Αἰσχύλου. — Θεόκριτος. — Αὐτομαρτυρία ἀλεξανδρινῶν ποιητῶν.

Ὁ διαπρεπὴς ξένος μας εἶναι ἐξαίρετος φιλέλλην καὶ συνεχίζει τὴν μεγάλην καὶ μακρὰν παράδοσιν τοῦ φιλελληνισμοῦ τοῦ Μονάχου.

Γνωρίζει ἄριστα καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν καὶ θὰ μᾶς ὁμίλησῃ κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην — καὶ εἶναι τοῦτο δεῖγμα τῆς ἐξαιρετοῦ ἀγάπης του πρὸς τὴν πατρίδα μας — εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν. Τὸ θέμα του εἶναι:

«Νεώτερα περὶ Σαπφούς καὶ Ἀλκαίου».

Θὰ μᾶς ἀναπτύξῃ τὰ νεώτερα στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἔχον προκύψει ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν νεωστὶ εὐρεθέντων ἐν Αἰγύπτῳ παπύρων, περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Ἀλκαίου.

Παρακαλῶ τὸν Καθηγητὴν κ. Max Treu νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ λάβῃ τὸν λόγον.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Ν. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΑΣ

Κύριε Πρύτανι,
 Κύριε Κοσμητορ,
 Φίλοι Κύριοι συνάδελφοι,
 Κυρίαί καὶ Κύριοι

πρὸ πάντων οἱ νέοι, «ἡ ἄνοιξις τοῦ ἔθνους» κατὰ τὸν Περικλέα,

Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διὰ τὴν τιμὴν, ὅτι μὲ προσεκάλεσαν εἰς ταύτην τὴν διάλεξιν, ξένον, ἐλθόντα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκ τῆς Γερμανίας ἀπλῶς καὶ τουριστικῶς, καὶ τώρα ἀπροετοίμαστον δι' ἐπιστημονικὰ ἔργα.

Πρέπει ὅμως, καθ' ὅσον ἀντιλαμβάνομαι ἐγώ, εἰς κλασσικὸς φιλόλογος καὶ φιλέλλην νὰ ἐπιδεικνύῃ ἑαυτὸν πάντοτε παρεσκευασμένον, ἵνα ἀποδίδῃ εἰς τοὺς σημερινούς, τοὺς νέους Ἑλληνας, τὴν χάριν τὴν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ὀφειλομένην, καθ' ὅσον ἤμπορεῖ.

Οὕτω δέχομαι εὐχαρίστως τὴν τιμητικὴν πρόσκλησιν, ἀλλὰ ζητῶ τὴν συγγνώμην πάντων ὑμῶν τὴν συγγνώμην τῶν ἐπιστημόνων, ὅτι παραβαίνω ἐδῶ τὸν ἄγραφτον νόμον, τοῦ νὰ μὴ ὀμιλῇ κανεὶς εἰς τὰς τοιαύτας διαλέξεις περὶ δημοσιευμένων ἤδη σπουδῶν τοῦ ἀλλὰ πάντοτε περὶ νέων τὴν συγγνώμην τῶν ἄλλων, διὰ τὰ λάθη τῆς γλώσσης, διὰ τὴν Ἑρασμακὴν προφορὰν ἀρχαίων κειμένων καὶ διὰ τὸ αὐτοσχέδιον καὶ ἀτελὲς τῆς μελέτης.

Ἔρχομαι εἰς τὸ θέμα μας, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ μελετήσωμεν μερικῶς περὶ δύο ἀρχαίων λυρικῶν ποιητῶν, τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Ἀλκαίου, τὰ ἔργα τῶν ὁποίων δὲν ἐσώθησαν — ὥσπερ τὸ ἕν μόνον βιβλίον τῶν Πινδαρικῶν Ἑπικικῶν — λόγῳ τῆς Βυζαντινῆς μεταγραφῆς τῶν χειρογράφων τοῦ μέσου αἰῶνος. Δὲν ἔχομεν τοιαῦτα χειρόγραφα μεσαιωνικὰ μὲ τὴν ἐννεάβιβλον ποίησιν τῆς Σαπφούς, μὲ τὰς ὀκτὼ βίβλους τοῦ Ἀλκαίου, ὧν ἐκάστη περιεῖχε στίχους περισσοτέρους τῶν χιλίων.

Σχεδὸν ὁλόκληρος ἀπώλετο, ἴσως καὶ κατεκαύθη εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αἰῶνας, ἡ ἀρχαία λυρική ποίησις, οὐχὶ μόνον τὰ ἔργα τῶν μικροτέρων ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐννέα «ἐγκριθέντων» ἐξαιρέτων¹ — λέγω τοὺς : Ἀλκμᾶνα, Ἀλκαῖον, Ἀνακρέοντα, Σαπφώ, Στησίχορον, Σιμωνίδην, Ἴβυ-

1. Περί τοῦ παλαιοῦ ἐπιμάχου ζητήματος τῆς Φιλολογίας, ἂν ὑπῆρξεν «Ἀλεξανδρινὸς Κανὼν» τῶν ἐννέα (βραδύτερον, μὲ τὴν προσθήκην τῆς Κορίννης, δέκα) λυρικῶν ποιητῶν — ὅπερ ὁ Wilamowitz συμφωνῶν τῷ Page ἐπιμόνως ἠρνήθη, ἐνθ' ὁ Stroux, ὁ Radermacher, ὁ Regenbogen κ.ἄ. ὑπεστήριξαν μεθ' ἱκανῆς τεκμηριώσεως — πρβλ. νῦν R. Pfeiffer, *History of Classical Scholarship*, 1968, 205 κέξ. Ὁ Pfeiffer ἔχει ὑποδείξει ὅτι ὁ ὅρος κανὼν δὲν εἶναι ἀρχαῖος, ἀλλ' εἰσήχθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ D. Ruhn-

κον, Πίνδαρον, Βακχylίδην — τοὺς ὁποίους ἐμελέτησαν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ — ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ἄλλοι — κάμνοντες ἐκδόσεις, συγγράφοντες ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα καὶ ἱστορικὰς βιογραφίας.

Δι' ἡμᾶς, ὥσπερ εἶδομεν, ἡ παράδοσις τῶν λυρικῶν ἐγινε διακεκομμένη, διεσπασμένη· γνωρίζομεν καὶ ἔχομεν δύο ἢ τρία μόνον ποιήματα ὁλόκληρα καὶ ἀποσπάσματα πολλὰ, ἀλλὰ μικρά.

Χαίρομεν ὁμως, διότι ἡ παυρολογία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, τοῦ ἡμετέρου, εὐτυχῶς κατ' ἔτος σχεδὸν φέρεי εἰς φῶς νέα κείμενα τῆς ποιησεως τῶν καὶ νέα τεκμήρια βιογραφικά.

Ὅμως ἡ ἀφειτηρία τῶν μελετῶν γίνεται δύσκολος, διότι ἀποβλέπομεν ὥσπερ εἰς κάτωπυρον ἀνώμαλον καὶ χαλασμένον. Δὲν ἐγινε πάντως ὁ χρόνος δικαστῆς δίκαιος καὶ εἰλικρινής.

Δὲν εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωὴ θεραπαίνις καὶ δούλη τοῦ πραγματικοῦ βίου, δὲν θέλει, δὲν ἔμπορεῖ, δὲν ἔμπορεῖ νὰ θέλῃ τοιαύτην δουλείαν.

Δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν ἄποψιν τοῦ ρεαλισμοῦ, ὅτι πρέπει νὰ τελειώσουν καὶ νὰ ἀποθάνουν τὰ τετελευτηκότα καὶ ξεχασμένα. Ἀντιλέγομεν ὅτι πρέπει νὰ βοηθοῦμεν τὰ ξεχασμένα νὰ μὴ γίνωνται αὐτὰ καθ' ὁλοκληρίαν ἐξίτηλα ὑπὸ τοῦ χρόνου, τοῦτο δὲ ὄχι μόνον διὰ τὴν αἰσθητικὴν ἀγάπην καὶ τερπνὴν εὐφροσύνην μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον.

Θὰ ἀποβλέψωμεν βραχέως πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας, ἐμφαίνουσαν τὴν πνευματικὴν καὶ διανοητικὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Γνωρίζετε ὑμεῖς καλύτερον πάντων τῶν ξένων, ὅτι ἔχει μίαν διαφορὰν βασικὴν ἢ ἑλληνικὴν λογοτεχνία, ὅτι δηλαδὴ εἶναι διάφορος πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Διακρίνομεν τὰς ἐπομένας ἐποχάς, διαφοροῦσας κατὰ τὰ ποιητικὰ εἶδη : τὴν ἐπικὴν ἐποχὴν, λυρικὴν ἐποχὴν, τραγικὴν ἐποχὴν — καὶ ἴσως φιλοσοφικὴν ὡς τετάρτην, εἰς τὴν ὁποίαν, γενομένη ἡ αἰττικὴ φιλοσοφία ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἐνέκρωσε τὴν προηγουμένως ἀκμάζουσαν τραγωδίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ὁμως σκληρῶς κατηγορουμένην.

Τὸ μάθημα διὰ τῆς διαιρέσεως ταύτης τῶν ἱστορικῶν ἐποχῶν γίνεται εὐκατάληπτον κατὰ δύο τρόπους.

Δῆλον ὅτι ἐτίμησαν μεγάλως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τοὺς ποιητάς, οὐχὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς καταγωγῆς, οὐχὶ διὰ τὸν πλοῦτον — ἦσαν οἱ ποιη-

ken ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχαίαν λαϊκὴν λογοτεχνίαν τὸ 1768 ὑπὸ τύπον παραβολῆς (*atamquam... in canonem retulerunt*). Ὁ Pfeiffer θεωρεῖ βέβαιον ὅτι ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας παρὰ τοὺς γενικοὺς καταλόγους (τοὺς Πίνακας) ὑπῆρχον ἐπίσης κατ' ἐπιλογὴν κατάλογοι : «...the existence of selective lists cannot be denied in the case of the lyric poets».

ται εἰς τοὺς ὁμηρικοὺς αἰῶνας «δημιουργοί»¹ —, ἀλλὰ διὰ τὴν ποιήσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν².

Ἡ ἐτέρα ἱστορικὴ ἀπόδειξις εἶναι ὅτι προειμᾶτο εἰς ἕκαστον αἰῶνα, ἐκάστην ἐποχὴν, ἓν εἶδος ποιήσεως. Διὰ τὴν προειμᾶτο, διότι τοῦτο τὸ εἶδος ποιήσεως ἐρρίζωσεν εἰς ταύτην τὴν περιοχὴν, ἤρπεν εἰς τὸν τότε κόσμον, ἤρπεν νομίζω διὰ τὴν ἔμφασίν του, ἔμφασιν τῶν γνωστῶν θλίψεων καὶ τῆς γνωστῆς χαρᾶς, διὰ τὴν ἔμφασιν προβλημάτων τότε εὐκαταλήπτων καὶ διὰ τὴν ἀπάντησιν πρὸς ἐρωτήσεις τότε ἀναγκαίας καὶ πιεζούσας τὸν ἄνθρωπον. Οὕτω ἡ ποίησις ἐγένετο ὁδηγήτρια ἀληθινὴ τοῦ πνευματικοῦ βίου, οὐχὶ μόνον καλλωπισμός, οὔτε σύμβολον ἀπλοῦν τῆς μορφώσεως. Φαίνεται ὅτι δὲν ἦδον τόσην τιμὴν ἄλλοτε ἀλλαχοῦ οἱ ποιηταί, ὅτι δὲν εἶχε τόσην δύναμιν ἄλλοτε ἡ ποίησις.

Ἐν ἄλλο πρόβλημα τῆς ἱστορικῆς λογοτεχνίας, γενικὸν καὶ αὐτό, θὰ ἐπισκοπήσωμεν πολὺ βραχέως χωρὶς νὰ ἐπιδείξωμεν τὸ «πῶς» καὶ τὸ «διατί», διότι τὸ πρόβλημα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι σαφές, ὅμως οὐδεὶς διευκρίνησε αὐτὸ μέχρι τοῦδε ἱκανῶς.

Τί νὰ εἰπώμεν, ἂν κάποιος λογοτέχνης μᾶς ἐρωτήσῃ : Εἶναι ἀπ' ἀρχῆς ἡ λυρική προ-ιστορικὴ καὶ πρωτο-ιστορικὴ ποίησις, ἐδῶ ὅμως φαίνεται ὁδηγήτρια πνευματικὴ τῆς δευτέρας ἐποχῆς, μετὰ τὴν ἐπικήν ; Πῶς θὰ τὸ ἐξηγήσωμεν τοῦτο ; Ἡμποροῦμεν μόνον νὰ λέγωμεν : Ὅρθως εἶπατε, βεβαίως ἐθνικὰ τραγούδια ὑπῆρξαν πανταχοῦ, τὸ πλέον παλαιὸν εἶδος ποιήσεως, λυρικὸν εἶδος δηλονότι. Κατὰ τὸν ἔβδομον ὅμως καὶ ἕκτον π.Χ. αἰῶνα ἡ λυρική ποίησις ὑψίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εὗρε τὸ κύρος καὶ τὸ ὕψος, ἀνέβλασται, ἐγένετο κληρονόμος καὶ τῆς μυθικῆς καὶ τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως, ἐγένετο θεραπαίνις τῶν Μουσῶν³. Π ὥ ς καὶ δ ι α τ ῖ ,

1. Οἱ ἄοιδοι κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἦσαν ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν «δημιουργοί», ὅπως καὶ οἱ ἀσχοῦντες διάφορα ἄλλα κοινωφελῆ ἐπαγγέλματα. Πρβλ. 'Ομ. 'Οδ. ρ 383 κέξ. «...οἱ δημιουργοὶ ἔασι, μάντιν ἢ ἱητήρα κακῶν ἢ τέκτονα δούρων ἢ καὶ θέσπιν ἀοιδόν». Πρβλ. καὶ κατωτ. σημ. 2.

2. Πρβλ. πρὸ πάντων W. Schadewaldt, Die Gestalt des homerischen Sängers ἐν Von Homers Welt und Werk, 2a ἐκδ. 1951, 54 κέξ. Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι οὐδὲν χάσμα ὑπάρχει παρὰ ταῦτα εἰς τὴν νοοτροπίαν μεταξὺ τοῦ πνεύματος τῶν ποιητῶν καὶ τῆς τοῦ περιβάλλοντος αὐτοὺς κόσμου τῶν ἀρχόντων. Πρβλ. γενικῶς τὴν γενομένην τὸ 1961 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης διάλεξίν μου: Von der Weisheit der Dichter ἐκδοθεῖσαν ἐν Gymnasium 72, 1965, 433 κέξ. Περὶ «προδημοκρατικῆς ἀξιολογήσεως» τοῦ ἐπιστήμου τίτλου Δ α μ ο ρ γ ὸ ς εἰς τὰς δωρικὰς - βορειοδυτικὰς ἐλληνικὰς πόλεις τοῦ 7ου αἰῶνος πρβλ. K. Muraoka, Historia 6, 1957, 385 κέξ., εἰς τὸν ὅποιον ἐχρηιάσθη νὰ ἀναφερθῇ ἐν τῇ μελέτῃ μου Vorplatonisches bei Theokrit ἐν La Parola del Pasato 113, 1967, 81 κέξ.

3. Οἱ λυρικοὶ ποιηταί, καθ' ὅσον δύναμαι νὰ ἐννοήσω, δηλοῦν μὲ τὴν ἐπικλησιν εἰς τὰς Μούσας τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωροῦνται διάδοχοι τῶν ραψωδῶν. Διάφορον

δὲν γνωρίζομεν, τὸ πρᾶγμα αὐτὸ θαυμάζομεν. Διερωτώμεθα ἔτσι διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀποροῦμεν ἐκπεπληγμένοι διὰ τὸ τέλος αὐτῆς τῆς λυρικῆς ἐποχῆς, διότι μετὰ τὸν Ἀνακρέοντα κατέπεσεν ἡ λυρική ποίησις, ἡ μονοστροφική — ἡ καὶ μελικὴ καλουμένη (τὰ χορικά ἄσματα συνεχίζουσιν καὶ ἐρρίζωσαν ἐκ νέου εἰς τὰς τραγωδίας) — κατέπεσεν ἀπὸ τούτου τοῦ ὑψηλοῦ βήματος καὶ οὐδέποτε ἀνεεώθη.

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀντὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἡγάπων π.χ. ἐπιγράμματα βραχέα, καὶ ἔρωτικά καὶ ἄλλα ὀξύνουα καὶ λεπτολογούμενα.

Ἰκανῶς, λοιπόν, ἀπεδείξαμεν καὶ τὴν σπανιότητα καὶ τὸ πολύτιμον τῆς παραδόσεως, λαβόντες ὑπ' ὄψιν — γενικῶς, καὶ ἐκ τοῦ μακρόθεν — τὸ ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον τῆς λυρικῆς· ἰκανῶς ἀπεδείξαμεν, ὥστε νὰ μὴ νομίζομεν μικρολογίαν καὶ λεπτομερείας, ἂν μετὰ τῶν πατυρολόγων διαμαχώμεθα περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου γράμματος, περὶ συμπληρώσεων τοῦ διακεκομμένου κειμένου βεβαίως καὶ — κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος — ἀβεβαίως, ἂν ἐδῶ προτείνωμεν κάποιαν ἐξήγησιν τοῦ ἐφθαρμένου κειμένου, ἡ ὁποία πρέπει νὰ στηρίζεται καὶ ἐπὶ τῶν παλαιογραφικῶν δεδομένων καὶ νὰ ἀρμόζῃ εἰς τὸν γενικὸν χαρακτήρα τοῦ γεγραμμένου ἔργου.

Παρέχει ἡμῖν τὰ νεότερα περὶ Σαπφούς καὶ Ἀλκαίου, τὰ ὑπεσχημένα ἐν τῷ τίτλῳ ταύτης τῆς διαλέξεως, εἰς πάπυρος τοῦ δευτέρου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, διακεκομμένοις εἰς ἑκατὸν ἐβδομήκοντα περίπου τμήματα, τὰ ὁποία ἐξέδωκε μετὰ δεκαετίαν ἐπιμόνων σπουδῶν ὁ Ἄγγλος Denys Page, καθηγητῆς τοῦ Jesus College τοῦ Cambridge, εἰς τὸν εἰκοστὸν καὶ ἑνατον τόμον τῶν Oxyrhynchos Papyri τῷ 1963 (ἀρ. 2506).

Ἐγραψε¹ περὶ τοῦ παπύρου τούτου — ἐννοῶ τὰ ἀποσπάσματα περὶ

βεβαίως γνώμην ἔχουν, ὅσοι θεωροῦν τὰς Μούσας στοιχεῖον τῆς προ-ἐπικῆς λαϊκῆς ποιήσεως.

1. W. Barner, Zu den Alkaiosfragmenten von P. Oxy. 2506, *Hermes* 95, 1967, 1 κέξ.· M. Treu, Neues über Sappho und Alkaios, *Quaderni Urbinati* 2, 1967, 9 κέξ. (P. Ox. 2506). — Περὶ τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῆς προσωπικῆς λυρικῆς ποιήσεως πρβλ. τὰς συζητήσεις κατὰ τὰς διαλέξεις τῆς Fondation Hardt, τ. X, *Archiloque*, 1963, 220 κέξ.· Page: «Θὰ ἤθελα νὰ θέσω τὴν ἐρώτησιν ἂν δύναται τις νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ διατὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς προσωπικῆς ποιήσεως ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι τόσον βραχύβιον. Ἀρχεῖται διὰ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ λήγει εἰς τὸν Ἀνακρέοντα. Οὐδέποτε ἐνεφανίσθη ἐκ νέου. Ἐν Ἀθῆναις οὐδόλως ἐνεφανίσθη. Συμπάθειαι, μίση καὶ προσωπικαὶ ἐμπειρίαι οὐδέποτε ἐξεφράσθησαν πάλιν εἰς λυρικά ἢ ἱαμβικά μέτρα, εἰμὴ μόνον κατ' ἐξάρεσιν ἐν πολὺ μικρᾷ κλίμακα κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴν περίοδον. Ὅταν αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς προσωπικῆς ποιήσεως ἐπανεμφανίζεται, συνδέεται πρὸς διαφορετικὴν μορφήν, τὸ Ἐπίγραμμα». Treu: «Μοναδικὸν καταπληκτικὸν φαινόμενον εἶναι ἡ παρακμὴ τῆς προσωπικῆς λυρικῆς ποιήσεως παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν (ἢ θὰ προετίμα τις νὰ εἴπῃ, ἡ ἐπιστροφή τῆς εἰς τοὺς κόλπους τοῦ λαοῦ;)! Ἀλλ' ὅ,τι ἐλέγχῃ περὶ τοῦ τέλους τῆς ἰσχύει ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς...

τῶν ἐκ τῆς Λέσβου ποιητῶν — εἰς νέος Γερμανός, ὁ Barner εἰς τὸ περιοδικὸν *Hermes* 1967 καὶ ἐγὼ τὸ 1966 εἰς τὸ Ἱταλικὸν περιοδικὸν *Quaderni Urbinati*, τόμος Β'.

Εἶναι τὸ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον περιείχετο εἰς τὸν πάπυρον τοῦτον, βεβαίως ὑπομνηματικὸν — ἀνώνυμον δι' ἡμᾶς (ἤμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν τὸν Δίδυμον ὡς τὸν γράψαντα τοῦτο¹ — εἶναι πεζὸς λόγος, ἀλλὰ μὲ παρενθέματα — δι' ἡμᾶς πολύτιμα — ἐκ τῆς λυρικῆς ποιήσεως τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Στησιχόρου, τῆς Σαπφούς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. Εἶναι κάποιον «σχόλιον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας λυρικῆς ποιήσεως»² κατὰ τὸν ἐκδότην, ἐπιστημονικὸν ὑπόμνημα δηλονότι, ἀναφέρον κάποτε καὶ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Χαμαιλέοντα καὶ τὸν Δικαίαρχον, τυχὸν καὶ τὸν Ἀρίσταρχον. Ὑπόμνημα ὅμως οὐχὶ τοσοῦτον κριτικὸν καὶ γραμματικὸν κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ὅσον βιογραφικόν, κατὰ τοὺς εὐρετάς τοῦ βιογραφικοῦ εἶδους, τοὺς Περιπατητικούς.

Δυστυχῶς εἰς τὰ ἀποσπάσματα τοῦ παπύρου τούτου ὀλίγα μόνον διεσώθησαν περὶ τῆς Σαπφούς.

Χαίρομεν, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ ὑπομνηματιστοῦ εἶναι ἀπολογητικὸς — γνωρίζει βεβαίως, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει τὰς κατηγορίας ἐναντίον τῆς ἀσχήμονος ποιητρίας, ὁμο-ερωτικῆς φιλίας ἔνεκα — δὲν χαίρομεν τόσον διότι τὸ βασικὸν κριτήριον τοῦ ἀνωνύμου φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ οἰκοκυροσύνη· λέγει ὅτι: (ἀποσπ. 48 col. III, 41 - 44)

[ἐ]νταῦθα γὰρ [ἔσ]τιν <ιδεῖν>³ ὅτι

Τὸ λαϊκὸν ᾄσμα καταλήγει εἰς «Schlager»: πᾶν ὅ,τι ἀποθνήσκει παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς κάτι ἄλλο. Ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν ἡ Τραγωδία ὑποχωρεῖ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν. Πολὺ προηγουμένως εἶχεν ὑποχωρήσει ἡ προσωπικὴ λυρικὴ ποίησις εἰς τὴν Τραγωδίαν (ἐνδέχεται φαινομενικῶς νὰ παραμείνῃ παροδικὸν κενόν).

1. Ἐπὶ τοῦ ἐξαιρετικῶς πολυμαθοῦς καὶ πολυγράφου Διδύμου ἴσως βασίζεται ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωμ. IV, 19, σ. 306, 16 κέξ., Stählin = M. Schmidt, *Didymi... fragmenta*, 1854, σσ. 257 κέξ.), ὅταν καταλέγῃ εἰς μακρὸν κατάλογον πεπαιδευμένων καὶ ἐναρέτων γυναικῶν τὰς ποιητρίας Κόρινναν, Τελέσιλλαν, Μυῖαν καὶ Σαπφὴν (καὶ ἐν συνεχείᾳ μερικὰς ζωγράφους). Ἐξ ἄλλου παρεδόθη ἡμῖν διὰ τοῦ Σενέκα (ἐπιστολὴ 88, 37) περὶ τοῦ Διδύμου ὁ τίτλος Βιβλίου *an Sappho publica fuerit*, θέμα τὸ ὁποῖον ὁ Σενέκας δυνατόν νὰ ἀναιρῇ βραχέως διὰ τῆς παρατηρήσεως «*quae erant dediscenda si scires*». Ὅπωςδὴποτε μαρτυρία μὲ τὸ *an* δὲν ἀποκλείει τὴν *disputatio in utramque partem*, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ 88 ἀντιτίθεται ἐντόνως ὁ Σενέκας κατὰ τῆς ὕλιστικῆς ἐκδόχῃς τῆς Ἱστορίας, ἡ ὁποία δεικνύεται ἐν τῷ ἔργῳ ἡμῶν P. Ox. 2506, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδω κάποιον βάρος. Διὰ τὰς πηγὰς πρβλ. A. Stueckelberger, *Senecas* 88. Brief., 1965, 60, 68 κέξ.

2. Ἡ κατάταξις ὡς «Comment» εἶναι πολὺ πλουσιωτέρα τῆς «Commentary».

3. Ὑπ' ἐμοῦ συμπληρωθέν, διότι ἡ συμπλήρωσις [ψη]σιν (Page) φαίνεται ἀσυμβιβαστος πρὸς τὰ ἴχνη τῶν γραμμάτων.

ἦν [οἰ]κουρός καὶ [δὴ] φίλεργος
ο[δ]σα Σαπφώ.

Ἀπὸ τὸ προηγούμενον παράθεμα σώζεται μόνον ἡ αἰολικὴ λέξις *ἔμματα*, τὸ ἰωνικὸν *εἴματα* = ἐνδύματα. Ἰσως ἡ Σαπφώ εἶπε κάπου ὅτι κάνει ἐνδύματα. Ὁ ἐξηγητὴς κάπως περισσότερον Ξενοφωντίζων ἢ Πλατωνίζων ἀμέσως εὐρίσκει καὶ τὴν φιλεργίαν. Ὅτι οὐχὶ ἕκαστον ἔργον γίνεταί διὰ φιλεργίαν, ξέρομεν ὅλοι.

Πλέον περιμάχητον καὶ πλέον ἄξιον μελέτης εἶναι ἔν ἑτερον ἀπόσπασμα, τὸ 48 col. II, ἐμφαίνον κατὰ τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα — ἀποβλέποντα ὑλικῶς εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐδῶ — σχετικὰς συναρτήσεις μεταξὺ τοῦ ὄλβου καὶ τῆς τέχνης τῆς ποιήσεως.

Ἐπέτυχεν ὁ ἐκδότης M. Page νὰ παραθέσῃ ἐδῶ τρία ἀποσπάσματα πλησίον ἀλλήλων, ἐπέτυχε καὶ νὰ ἀνεύρῃ τὸ ὅλον μῆκος ἐνίων στίχων, μὲ ἀρχὰς ἀμέσως ἐπομένας εἰς τὰ προηγούμενα· παραδείγματος χάριν *Πέ|φνκ* —, *θεοιδιδου|σιν*, φράσεις ἀμφότεραι αἰολικαί, ποιητικαί, παραθέματα ἐκ τῆς Σαπφικῆς ποιήσεως, διακρινόμενα παλαιογραφικῶς μὲ διαστήματα (spatium) ἀπὸ τὸν ἄλλον, τὸν πεζὸν λόγον τοῦ ὑπομνήματος. Εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἰς τὰς ἐπομένας σειράς, τοιαύτην κατάληξιν ἐνίων ἐνδιαφερουσῶν φράσεων· τὸ *λε|γετα|ι* καὶ πρὸ πάντων τὸ *τε|χνη|* καὶ τὸ *ολ|βον*,

Ἐδῶ ὁμως ἡμεῖς προχωροῦμεν ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκδοσιν περισσότερον ἐμπρός, σκεπτικῶς καὶ ἀόκνως λαβόντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ὅπωςδὴποτε μετὰ τὸ *πέφνκε* (ἢ *πέφνκε*) ἀρχίζει μὲ τὸ *πλο-* νέα λέξις.

Θὰ εὐρωμεν αὐτὴν — καὶ ἴσως ἤδη εὐρήκατε αὐτὴν καὶ ὑμεῖς —. Δὲν εἶναι δύσκολον. Εἶναι πολὺ εὐκόλον, ἐπειδὴ τὰ ἴχνη τοῦ πέμπτου γράμματος ταύτης τῆς λέξεως συναρμόζουν μὲ ἓνα *ο*.

Ἐπάρχουν εἰς ὅλα τὰ λεξικά τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δύο μόνον «ρίζαι» μὲ *πλο-* : *πλέω*, *πλόος* = *πλοῦς*, *πλοῖον* κτλ. ἡ πρώτη, καὶ *πλοντο-* ἡ δευτέρα.

Πλοῦ[τ]ο[ν] θεοὶ δίδουσιν — λέγει ἡ Σαπφώ, καὶ συμπεραίνει «[το]ισιν» (τὸ ἐν *ο* κατὰ τὸν Page, βεβαίως εἶναι ἡμικυκλικὸν σῆγμα) — λοιπὸν — *[το]ισιν [θ]έ[λ]ο[ν]ουσιν* (ἄττικὸν τὸ -ουσιν).

Αἱ συμπληρώσεις αὗται εἶναι βέβαιαι, καὶ εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὸν κύριον Page καὶ ἐδῶ, διότι εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ ἐξετάσῃ ἐκ νέου τὸν πάπυρον καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὰς συμπληρώσεις.

Εὐρον οὕτω ἓνα νέον στίχον Σαπφικῆς ποιήσεως καὶ ἐχάρην, ἀλλὰ καὶ ἐλυπήθην, διότι δὲν φαίνεται πολλοῦ ἀξία ἡ φράσις αὕτη μόνη καθ' ἑαυτήν.

Λέγει καὶ ἡ Ναυσικὰ πρὸς τὸν ἄγνωστον, ἀτυχῇ ξένον ἐν τῷ ζ τῆς Ὀδυσσεείας (188 - 189) :

*Ζεὺς δ' αὐτὸς νέμει ὄλβον Ὀλύμπιος ἀνθρώποισιν,
ἐσθλοῖς ἡδὲ κακοῖσιν ὅπως ἐθέλησιν ἐκάστω.*

Ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων τὸ ἄξιον τῶν λόγων, οὐχὶ ἐκ τῆς πρωτοτυπίας τῆς φράσεως.

Τὴν περίπτωσιν τοῦ Ὀδυσσέως γνωρίζομεν· εἶναι ναυαγὸς καὶ μόλις ἐσώθη εἰς ξένην χώραν, μόνος, γυμνὸς καὶ πένης, ἄγνωστος δι' ὅλους, χρήζων βοηθείας καὶ — ἴσως — παραμυθίας. Ἀλλὰ ποία ἦτο ἡ τότε κατάστασις τῆς Σαπφούς; εἰς τὸ κείμενον προηγούνται δύο ἄλλαι προτάσεις· ἡ δευτέρα μὲ τὸ ρῆμα — *πέφνκα* — φαίνεται ἔμφασις τῆς εὐγενείας καταγωγῆς τῆς Σαπφούς, ἡ πρώτη μὲ τὸ ρῆμα *μὲ εἰσόρησθα* = βλέπεις με καὶ — ἴσως — *ἐν ἀλείφασιν*· ἔτσι φανταζόμεθα καὶ παραφράζομεν ὅλας τὰς Σαπφικὰς προτάσεις οὕτω πως· «βλέπεις με κεχρισμένην μὲ τὰ καλὰ ἔλεα, εἶμαι εὐγενὴς κατὰ γενεὰν πλέον ἀπὸ τόσων, καὶ πλοῦτον θεοὶ δίδουν εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν».

Ἄν αὐτὸ εἶναι ἀκριβές, κάποιος εἶχε κατηγορήσει τὴν Σαφῶ διὰ τὸ πολυτελές τοῦ κεκοσμημένου βίου της. Ἴσως κάποιος πένης, ἴσως κάποιος περισσότερον πλούσιος νὰ ἦτο ὁ κατήγορος. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι αἱ *εὐδαίμονες* *δοκοῦσαι*, αἱ *ἀγέρωχοι* = *ἄγαν* *ἔχουσαι τιμὴν* (*γέρας*) γυναῖκες διεμάχοντο μετὰ τῆς Σαπφούς καὶ περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν κορασίων¹. Καὶ γνωρίζομεν ὅτι ἡ Σαφῶ κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου «Ἐρεσσός» τῆς Λέσβου². Τώρα ὁ καλῶς γνωστὸς ἀνταγωνισμὸς φαίνεται ὅτι προήλθεν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν ἀρχαίων γενεῶν τῆς μεγάλης Μυτιλήνης, φθονερῶς ἀποβλεπουσῶν πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ χωρίου πλουσίαν, ἀντιλέγουσαν ὅτι οἱ θεοὶ δίδουν πλοῦτον ὡς θέλουν καὶ λέγουσαν ἄλλαχού ὅτι «ὁ πλοῦτος ἄνεν θ' ἀρετᾶς οὐκ ἀσίνης (= ἀβλαβῆς) *πάροικος*» (ἀπόσπ. 92 Diehl = 148 Lobel - Page)³.

Ἠσχολήθην καὶ μὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ προηγούμενου πεζοῦ λόγου μὲ τὸ διπλοῦν θέμα: ὄλβος - τέχνη. Ἄς ἴδωμεν ποῦ ἀρχίζει ἡ διπλὴ ἀπόφασις.

1. Πρβλ. Σαφῶ 90 Lobel-Page fr. 1, col. III (Σελ. 14 τῆς ὑπ' ἐμοῦ γενομένης ἐκδόσεως τῆς Σαπφούς, 4η ἐκδ. 1968) *ἀγε/ρώχου[ς τὰς ἄγαν ἐχού]σας γέρας[] καὶ Γυριω[] τὰς τοιαύτας* καὶ 193 LP. (= Αἴλιος Ἀριστείδης 28, 51 [III 158 Keil]), σ. 28 Treu *οἶμαι δέ σε καὶ Σαπφούς ἀκηκοέναι πρὸς τινας τῶν εὐδαιμόνων δοκουνσῶν γυναικῶν μεγαλαινουμένης καὶ λεγούσης ὡς αὐτὴν αἱ Μοῦσαι τῷ ὄντι ὀλβίαν καὶ ζηλωτὴν ἐποίησαν καὶ ὡς οὐδ' ἀποθανοῦσης ἔσται λήθη*.

2. Παρὰ Σοῦδα ὀνομάζεται Λεσβία ἐξ Ἐρεσσοῦ.

3. Εὐρίσκω ὅτι ἐπιβεβαιοῦται αὐτὸ τὸ ὅποιον εἶχον συμπεράνει πρὸ ὀλίγου (ἐνθ' ἄνωτ. 210): «Τὸ ἀπόσπασμα δεικνύει μετὰ ποίας ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας μία ἀληθὴς ἀριστοκράτης ποιήτρια ἵσταται ἐναντι τοῦ κράτους τῆς ὕλης». Περαιτέρω σχετικὰς ἀποδείξεις βλ. ἐν Quaderni Urbinati, ἐνθ' ἄνωτ. 20.

φωνδιονθν
]αμενοτι
]ρασημου-
]ατονεων

]ε.[κ]αι[π]εριτην
]νυστε[ρο]νκαιτουτο

πωσου]τωσλ[εγ]]ει (spatium).

Δήλον ὅτι ἀρχίζει μὲ τὸ ὅτι καὶ μίαν δευτερεύουσιν πρότασιν. Ὁ σύνδεσμος μὲ τὴν ἐπομένην δευτερεύουσιν πρότασιν φαίνεται εἰ = ἂν ὑποθετικόν.

Ἐπομένως, χάριν γενικοῦ παραδείγματος ἢ μετάφρασις γίνεται οὕτω πῶς λέγομεν ὅτι γίνεται τὸ ἔν, ἂν γίνεται τὸ ἄλλο. Τοιαύτας φράσεις καλοῦμεν σ υ λ λ ο γ ι σ τ ι κ ᾶ ς. Ἐπικρατεῖ ὅλων τῶν συλλογισμῶν — ὡσαύτως καὶ τῶν μαθηματικῶν — ἡ λογική, οὐχὶ ἡ ψυχολογία.

Καὶ κατὰ τὸν σκληρόν νόμον τῆς λογικῆς προέτεινα τὴν συμπλήρωσιν — οὐχὶ βεβαίαν φυσικῶς — «φ]αμέν, ὅτι [ἡδξήθη δι' ἑταί]ρας ἢ μου[σική], εἰ ὁδ]ε ἀπών]ατο νέων [παρθ]ένων κ]αὶ περὶ τήν [οὐσία]ν, ὅστε[ρο]ν καὶ τοῦτο [πῶς οὐ]τως λ[έγ]ει» κτλ.¹

Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς νομίζει ὡπῶσδήποτε ὅτι αἱ κόραι, ἐλθοῦσαι καὶ ἀπὸ Μικρασίας καὶ ἀπὸ τῆς Κύπρου καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὸν περίφημον οἶκον τῆς Σαπφούς, τὸν ὁποῖον ἡ ἰδία ὠνόμασεν *Μουσopolων οἰκίαν*², ἐπλήρωσαν — ὥσπερ καὶ τώρα αἱ φοιτήτριαι πληρώνουν. Δὲν φαίνεται ἀλόγιστος τοιαύτη ὑπόθεσις, ἀλλὰ ἡ Σαπφὼ βεβαίως κατεσιώπησε τὰ περὶ οἰκονομικῶν ἐσόδων.

Ἦμποροῦμεν νὰ ἀντιτάξωμεν πρὸς τὸν ὑλιστικὸν σκοπὸν τὰ ὑπὸ τοῦ Seneca λεγόμενα (Ep. 88, 31) : «*non sine cibo ad virtutem pervenitur. cibis tamen ad virtutem non pertinet, ... non est... cum aliquid putes adiutoris fieri, sine quo non potest fieri*». «Ὅχι χωρὶς ψωμὶ φθάνει κανεῖς εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὅμως τὸ ψωμὶ δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ πιστεύῃ κανεῖς, ὅτι κάτι γίνεται μὲ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ πράγματος, χωρὶς τὸ ὁποῖον δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνη».

1. Ἡ θέσις τῶν λέξεων πῶς οὗτος πρὸ παραθέσεως χωρίου ἀπαντᾷ π.χ. παρὰ Πλάτωνι, Ἴων 538 c 1. Μέχρι τῶν ἐπιρρημάτων τὴν τελευταίαν φράσιν ἔχει ἤδη συμπληρώσει ὁ Page.

2. 109 D. = 150 LP. (Σελ. 84, Treu), ἔνθα ἡ Σαπφὼ ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς θυγατρὸς τῆς προσήλωσιν εἰς τὸ *πρόπον*. Αὕτη ἡ ἀπαίτησις δὲν προβάλλεται κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ — ἥδη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἀπαιτεῖ νὰ ἀποδειχθῇ αὐτὸ — καὶ δὲν ἀπαιτεῖ τῇ ἀληθείᾳ μικρόν τι, ὅταν ἀναμένῃ μέτρον εἰς τὸ πένθος ἀπὸ μίαν νέαν :

οὐ γὰρ θέμις ἐν μουσopolων (δόμῳ)
 θοῆρον (ἔμμεν) ... οὐ κ' ἄμμι πρόπει τόδε.

Βεβαίως ὁ ὕλιστικός σκοπὸς τῆς ἐπιδόσεως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν δὲν ἦτο ἄγνωστος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Πλείονα καὶ νομίζω πλέον ἐνδιαφέροντα ἱστορικὰ νέα εὐρίσκομεν εἰς τὰ ἀποσπάσματα τὰ μνημονεύοντα τὸν Ἀλκαῖον καὶ κάποτε καὶ τὸν Ἀντιμενίδα, τὸν ἀδελφόν του.

Δὲν ἦτο μέχρι τώρα ἄγνωστος ὁ Ἀντιμενίδας. Ἐγνωρίζαμεν ὅτι συνεμάχησε κάποτε — δηλαδὴ εἰς μισθοφορίαν — μὲ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὅτι ἐπανήλθεν, ὡς λέγει ὁ Ἀλκαῖος¹

*ἐκ περάτων γὰς ἐλεφαντίναν
λάβαν τῷ ξίφεος χρυσοδέταν ἔχον*

σημεῖον τιμῆς καὶ ἀνδραγαθίας πολεμικῆς, διότι ὁ Ἀντιμενίδας ἐφόνευσεν ἓνα ἄνδρα *μαχαίταν*, πολὺ κρατερόν καὶ μέγαν (ὑπὲρ τὰ 2 μέτρα).

Ἦτο καὶ ὁ Ἀντιμενίδας μαζί μὲ τὸν Ἀλκαῖον ἡγεμῶν τῶν Λεσβίων φυγάδων, δευτέραν φοράν ἐκ τῆς Μυτιλήνης ἐκβεβλημένων ὑπὸ τοῦ Πιττακοῦ, αἰρεθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Μυτιληναίων «*πρὸς τοὺς φυγάδας*», ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς αἰσυμνητίας τοῦ Πιττακοῦ². Συνωμότησαν οἱ νέοι τῆς Μυτιλήνης — ὡς γνωρίζετε ἐκ τῆς ἱστορίας — νὰ μὴ γίνῃ οὐδεὶς τύραννος τῆς Λέσβου. (Ἀναφέρω τὸ ἔργον τοῦ H. Berve, *Die Tyrannis bei den Griechen*, 1966.

Οὕτω ἐπολέμησαν καὶ πρὸς τὸν Μέλαγχρον καὶ πρὸς τὸν Μυρσίλον καὶ τὸν Δινομόνη καὶ τὸν Πιττακόν, ὁ ὁποῖος τὸ πρῶτον ἦτο συνωμότης καὶ ὁ ἴδιος, κατόπιν δὲ ἐγίνε προδότης τῶν ἐταίρων.

Κατὰ τὴν δεκαετίαν καὶ μετὰ τὴν δεκαετίαν τῆς αἰσυμνητίας τοῦ Πιττακοῦ ὅπωςδήποτε ὁ λαὸς ἀπέλαυσε πλέον εἰρηνικῆς καταστάσεως: ἐφαναταζόμεθα καὶ πολιτικῆς ἀμνηστίας, δοθείσης ὑπὸ τοῦ Πιττακοῦ. Παρατηροῦμεν ὅμως, ὅτι ἡ ἱστορικὴ παράδοσις οὐδαμοῦ λέγει περὶ γενικῆς ἀμνηστίας.

Ἡ δευτερεύουσα ἱστορικὴ παράδοσις, συγκεντρωμένη εἰς τοὺς «βί ο υ ς φ ι λ ο σ ο φ ω ν» τοῦ Διογένοῦς Λαερτίου, γνωρίζει³ ἓν μόνον τοιοῦτον ἀπό-

1. Ἀλκαῖος 50 D. = 350 LP. (Σελ. 62, Treu). Ἦδη γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος 102 τοῦ νέου Παπύρου, ὅτι ὁ Ἀντιμενίδας ἐξῆσεν ἐπίσης παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Λυδῶν Ἀλυάττῃ, πιθανῶς ἵνα προσφέρῃ αὐτῷ τὰς ἰδίας (καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὁμοεθνῶν) ὑπηρεσίας. (Bll. Quaderni Urbinati, ἐνθ' ἄνωτ. 30 κέξ. «Antimenidas und der Lyderkönig»).

2. Ἀριστ. Πολιτικά 1285 α 32 (Treu, Alkaios, 2a έκδ. 1963, σ. 88): *ἤρχον δ' οἱ μέν (αἰσυμνηταὶ) διὰ βίον τὴν ἀρχὴν ταύτην, οἱ δὲ μέχρι τινῶν ὁρισμένων χρόνων ἢ πράξεων. οἷον εἰλοντό ποτε Μυτιληναῖοι Πιττακόν πρὸς τοὺς φυγάδας, ὃν προεστήμεσαν Ἀντιμενίδης καὶ Ἀλκαῖος ποιητής.*

3. Διογ. Λαέρτ. I, 75, ὁμοίως Διόδ. IX, 12, 3.

Δὲν ἐπέτυχον οἱ Λέσβιοι φυγάδες μὲ τὴν δευτέραν κάθοδον, ἀλλὰ — συμπεραίνω ἐγὼ — βεβαίως ἐπειράθησαν νὰ κατέλθουν συλλέξαντες μισθοφόρους μὲ τὰ χρήματα τὰ λυδικά.

Ἀκολούθως ζητῶ τὸν ποταμὸν τοῦτον πλησίον τοῦ λιμένος τῆς Μυτιλήνης, οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀκροπόλεως. Εἰς τὸν κύριον Δ. Π. Μαντζουράνην, γνήσιον Λέσβιον, ὀφείλω εὐχαριστίας, ὅτι ἀπέδειξεν ὅτι ὑπάρχει ρεῦμα ἀπὸ τῆς ἅνω χαράδρας περαῖνον — νῦν καὶ ὑπὸ τὴν ἄσφαλτον (κατέναντι τοῦ Β' γυμνασίου ἀρρένων) — εἰς τὴν πόλιν τῆς Μυτιλήνης.

Τὸ ἄλλο νέον δεδομένον εἶναι, ὅτι ὁ Ἀλκαῖος «καὶ τὸ τρίτον τοῖς φεύγουσιν κάθοδον ὑπεδέξατο διὰ τὸ συνίστασθαι πόλεμον Ἀστυάγῃ πρὸς Ἀλυάττῃν». Ἠλπισεν ὁ Ἀλκαῖος, λοιπόν, ὅτι πόλεμος πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς γείτονας, τοὺς Μήδους, θὰ βοηθήσῃ τοὺς Λυδοὺς νὰ ἐτοιμάσουν τὴν κάθοδον τῶν ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ μέρους προελθόντων καὶ εἰς τὴν Λυδίαν καταφυγόντων Λεσβίων.

Πῶς ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πορείας τοῦ Λυτικοῦ στρατοῦ ἡμπορεῖ νὰ ἐλπίσῃ τις κάθοδον εἰς τὴν δυτικὴν Λέσβον; Τὴν ἀπάντησιν ταύτης τῆς ἐρωτήσεως δίδει ἡ τύχη πολλῶν φυγάδων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Γενόμενοι μισθοφόροι ξενικοῦ στρατοῦ (ὥσπερ ὁ Ἀντιμενίδας κάποτε εἰς τὸν Βαβυλωνιακὸν στρατόν), ἐλπίζουν εὐχαριστίας καὶ ἀνταμοιβὴν ἐκ τοῦ μισθοδότου. Ὑπέφεραν πολλά. Πολλοὶ καὶ ἀπέθανον κατὰ τὰς δεκαετίας τῆς φυγῆς, τῆς πατρίδος ὅμως δὲν ἔγιναν ἐπιλήσμονες.

Ἐπανήλθεν εἰς τὸ τέλος εἰς Μυτιλήνην ὁ Ἀλκαῖος.

Τί εὔρεν; Νέα τινὰ συμπληροῖ τὸ ἀπόσπ. 77 μὲ τὴν ἀκόλουθον πρότασιν: «ὅτι δὲ τοῦ θανάτου τὸν Ἀλκαῖον Ἀμαρδὶς ὑπενόησεν».

].τ[.].λλ[Φ]ιττακο[]νασυμφ[]ην Ἀλκαῖο[].ρ υποδι[
].τον αλ[]οντεφ[]μον φον.[]ι μελεδ[].αμα[.....].[
].ς ταῦτα δηλοῖ.[]ς (παράθεμα)

12 πάρ δ' ὁ κάλο[ς

].ος ἐστοδαφ[

].τε στεφανωμε[

15].ωι κελομ[

].ος

ὅτι δ' α[

].ε.σαν ὡς [

].υμεν ἀμ[

]....[...].μιν (παράθεμα)

πόης γὰρ οὐ

20

[δ' ὦ]ς κάκον θάνων, ἐπεὶ βε-

[βὰ]ζας α[ῖ]νωσ πλάγαισιν ὀ-

π' Ἀλλυήνων.

ὅτι δὲ τοῦ θα-

νάτου τὸν Ἀλκαῖον Ἀμαρδὶς ὑπενόησεν (παράθεμα)

ἄπειτ' ἀπέθο-

25

σας ὦ πόνηρε παίδων

καὶ τό[(παράθεμα)

- 26 [π]ότ' Ἀμάροδιος μὲν χαίρω [ἀπά-]
[ται]σ' †όθεν† δὲ συμπόταις τα[
[...]]θατο πλῆρον ἐπασχάλλ[α][μ]
[τῶ] δ' αἵματος ἔμμι τῷ σκ[
30 [...]]ιν οὐδεν ἐπαίτιος ε[
[...]]...[...].στωι.[...].οι ταδε] .δε[

Δυστυχῶς ὁ πεζὸς λόγος τοῦ ὑπομνηματιστοῦ καὶ βιογράφου, ἐκτὸς τῆς προειρημένης φράσεως, εἶναι πολὺ ἀποκεκομμένος. Δὲν εὐρίσκομεν τὸ ἐν ὄνομα βεβαίως, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐνδιαφέρει. Εἶναι ὅμως δῆλον ὅτι ὁ ἀνώνυμος ὑπομνηματιστὴς ἀπαλλάσσει τὸν ποιητὴν καὶ ὁ ποιητὴς ἀπαλλάσσει ἑαυτὸν ἐκ τῆς ὑποψίας, ὅτι ἦτο αἴτιος τοῦ θανάτου «of an unnamed person» (Page).

Ὁ ὑπομνηματιστὴς στηρίζεται εἰς τρία (Page) ἢ τέσσαρα ποιητικὰ παραθέματα· τὸ πρῶτον ᾄσμα συμποσιακόν, περιχαρὲς καὶ διὰ τὸ συμπόσιον καὶ διὰ τὴν παρουσίαν κάποιου ὡραίου παιδὸς καὶ διὰ τὰ στεφανώματα εἰς τὰ δάση τῶν δαφνῶν. Τὸ ἄγνωστον πρόσωπον ἔπρεπε νὰ ἐμνημονεύετο καὶ ἐδῶ.

Τὸ τρίτον παράθεμα — νεκρολογία, ἀλλὰ δὲν ἠννόησε τοῦτο ὁ προειρημένος κ. Barner — νεκρολογία, πολὺ ψυχρά, μὲ εἰρωνείαν¹· «δὲν ἔκανες τίποτε κακὸν ἐπειδὴ ἔθανες κατακοπεῖς λυπηρῶς ὑπ' Ἀλλιήνων». Τὸ ἔθνος τῶν Ἀλλιηνῶν ἐφαίνετο ἄγνωστον δι' ἡμᾶς. Ὁρθῶς ὁ Page ὑπέλαβεν ἔθνος μικρασιατικόν.

Ζητεῖ ὁ Barner αὐτὸ εἰς τὴν Φρυγίαν, ἐγὼ ὅμως εὗρον τὸ τεκμήριον μιᾶς ἐπιγραφῆς προελθούσης ἐκ τοῦ χωρίου K o ὕ λ α, 50 περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τῶν Σάρδεων εἰς τὸ βορειο-ἀνατολικὸν μέρος, λοιπὸν εἰς τὰ μέσα τῆς Λυδίας. Λέγει ἡ ἐπιγραφὴ, δημοσιευμένη πρό ἑκατὸν περίπου ἐτῶν ὑπὸ τῶν Les Bas - Waddington².

ΜΗΝΟΓΕΝΗΣ ΑΑΚΙΟΥ
ΘΕΑ<Ι> ΑΛΛΙΑΝΗ<Ι>
ΔΟΥΣ ΠΑΡΑΘΗΚΗΝ
ΚΑΙ ΑΠΟΛΑΒΩΝ

Εἰς τὸ τρίτον παράθεμα ὁ Ἀλκαῖος ψέγει τὸν Ἀμαρδῖν ὅτι ἀπέθυσσε

1. Πρβλ. τὴν παρὰ Θεόγνιδι (1203 - 4) ἄρνησιν, ὅπως θρηνήσῃ θανόντα τύραννον.

2. Les Bas - Waddington, Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure II, 3, 2, nr. 699 a, σ. 219. Ἐπίσης ὁ Buechner ἐν ἄρθρῳ Lydia, RE, παρουσιάζει (σ. 2147) αὐτὴν τὴν ἐπιγραφὴν. Ὁμοίως J. Keil, Die Kulte Lydiens (Anatolian Studies presented to W. M. Ramsay, 1923), σ. 261.

— νομίζω μεταφορικῶς εἰρημένον ἀντὶ τοῦ «προῦδωκε»¹ — τὸν ποιητὴν.

Εἰς τὸ τέταρτον παράθεμα λέγει ὅτι περὶ τὸν Ἀμαρδιν ἄλλοτε μὲν χαίρει, ἄλλοτε δὲ ὀργίζεται, καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ παραθέματος ὅτι «τῷ αἵματος ἔμμι τῷ σκ. οὐδὲν ἐπαίτιος». Ποίου αἵματος; Ποῖος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Ἀλλιηνῶν; Τὸ πρὶν συμπτώτης τοῦ Ἀλκαίου ὢν; Τὸ ὄνομα, ὡς ἀνέφερα, δὲν φαίνεται ὅτι εὐρίσκομεν εἰς τὸ ἀπόσπασμα.

Διὰ τὰ τὸ ἀναζητήσωμεν, θὰ προχωρήσωμεν μεθοδικῶς καὶ λογικῶς. Ἐγένινεν ὁ νέος Ἀμαρδιδι δημόσιος κατήγορος τοῦ γέροντος Ἀλκαίου· ἡγάπησεν οὕτω ὁ νέος τὸν νεκρόν, ἵσως καὶ ἄλλοι νέοι τὸν ἡγάπων. Ὑπώπτευσεν τὸν Ἀλκαίον αἴτιον τοῦ θανάτου· ἐφονεύθη ὁ ἀναζητούμενος ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν Μικρασίαν, τὴν Λυδίαν.

Λοιπὸν, αὐτὴ ἡ σκέψις, κατηγορία καὶ ὑποψία γίνεται πιστευτὴ μόνον, ἂν καὶ ὁ ὑποπτος Ἀλκαῖος κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀλλιηνῶν ἀπεδήμησεν ἐκ Μυτιλήνης, ἐπεδήμησεν εἰς τὴν Λυδίαν, ὅπερ καὶ ἐγένετο πρὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ καθόδου. Θὰ ἐλάμβανε κάποιαν πίστιν ἢ ὑποψία καὶ ἡ δημοσία κατηγορία, ἂν ἦτο γνωστὸν παλαιὸν μῖσος, γνωστὴ παλαιὰ ἔχθρα τοῦ ζητουμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου ποιητοῦ. Ἐγένετο τὸ ζητούμενον πρόσωπον τόσον περίφημον ὥστε νὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ τὴν βιογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν μεταγενεστέρων αἰώνων.

Ὁ τυραννοκτόνος Ἀλκαῖος, ὁ μεγάλως χαίρων λόγῳ τοῦ θανάτου τοῦ Μυρσίλου (Ἀλκ. ἀπόσπ. 39 D.=332 LP.),

*νῦν χρὴ μεθύσθην καὶ τινα πρὸς βίαν
πώγων, ἐπεὶ δὴ κάθαιρε Μύρσιλος —*

εἰς τὸ νέον ἀπόσπασμα γράφει νεκρολογίαν ψυχράν, δὲν ἀφήνει τοιαύτην κραυγὴν χαρᾶς. Λοιπὸν φαίνεται, ὅτι ἡλλαξεν ἡ ἐποχὴ, ἐτελείωσεν ἡ ἐποχὴ τῆς τυραννοκτονίας. Ἄν ἡμεῖς, νομίζω, μετὰ ταύτην τὴν γενικὴν καὶ λογικὴν ἐπισκόπησιν, προτείνωμεν ὅτι ὁ Πιττακὸς εἶναι τὸ ζητούμενον πρόσωπον, πάντα τὰ προειρημένα κριτήρια συμφωνοῦν. Εὐρίσκεται καὶ τὸ ὄνομά του εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν τοῦ νέου ἀποσπάσματος, καὶ δύο ἄλλα τεκμήρια βοηθοῦν εἰς ταύτην τὴν ὑποθετικὴν ἐξήγησιν.

Εὐρίσκομεν εἰς τὴν βραχεῖαν βιογραφίαν τοῦ Πιττακοῦ εἰς τὸ λεξικὸν τὸ Σούδα καλούμενον, ὅτι ὁ Πιττακὸς πολὺ γέρων ὢν ἠναγκάσθη² νὰ στρατηγήσῃ· βεβαίως τότε ἡ Μυτιλήνη ἦτο ἐλευθέρα, ἀλλὰ ὑπάρχουν

1. Ἄλλως ὁ Page («You rushed away» μετὰ τὴν ὁμολογίαν «the sense is indeterminate») καὶ ὁ Barner.

2. Σούδα ἐν λ. Πιττακός· *γηραιὸς δὲ ἀναγκαζόμενος στρατηγεῖν ἔφη ὡς χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι. Δὲν ἐνδιαφέρει ἐδῶ τὸ γνωστὸν ἀπόφθεγμα, ἀλλὰ ἡ περίπτωσις, ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐπινόημα ἢ εὑρημα τῆς φαντασίας.*

διάφοροι ανάγκαι καὶ διὰ λαὸν ἐλεύθερον, μισθός, πρόσκλησις ἐξωτερικοῦ καὶ φιλικοῦ κράτους, κλπ. Ἄς φαντασθῶμεν τὸν Πιττακὸν ὡς στρατηγὸν τάγματος νέων Λεσβίων μισθοφόρων πλησίον τῶν ἐκ Λέσβου μισθοφόρων φυγάδων.

Συμφωνεῖ μὲ τὴν ὑποθετικὴν ἐξήγησίν μας καὶ τὸ ἐπιτάφιον τοῦ Πιττακοῦ, ἂν ἴσως εἶναι μεταγενεστέρας ἐποχῆς (προσέχετε εἰς τὰς πρώτας λέξεις):

*οἰκείους δακρύοις ἃ γειναμένα κατακλαίει
Πιττακὸν Ὑρραδίων Λέσβος ἀποφθίμενον*¹.

«Οἰκείους δακρύοις» αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι ὀρθὸν κατὰ τὰς ταφὰς ἐκάστου Λεσβίου, εἶναι ὅμως αὐτονόητον. Λοιπὸν, δὲν πρέπει νὰ λέγεται ὡς φράσις ἀσημάντος, χωρὶς προσωπικὴν σημασίαν. Ἐχει ὅμως τοιαύτην σημασίαν, ἂν λέγεται περὶ νεκροῦ, ἀποθανόντος εἰς ἐξωτερικά μέρη.

Λοιπὸν, ἔθανεν ὁ Πιττακὸς ἔξω τῆς Λέσβου καὶ κατὰ ταύτην τὴν δευτερεύουσαν παράδοσιν. Συμφωνεῖ περίπου καὶ ἡ χρονολογία, ἡ ὁποία θέτει καὶ τὴν τελευταίην τοῦ Πιττακοῦ εἰς τὴν ἐπταετίαν μεταξὺ τοῦ 577 καὶ 570 καὶ ὡσαύτως τὸν πόλεμον τοῦ Ἀλυάττου πρὸς τὸν Ἀστυάγην, πόλεμον, ἐν παρόδῳ παρατηρῶ, μὴ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅμως ἰκανῶς μνημονευόμενον ὑπὸ τῶν χρονογράφων (Εὐσέβιον λέγω καὶ τὴν Ἀρμενικὴν μετάφρασιν τῶν χρονικῶν του)². Τέλος φαίνεται ὅτι ὁ Πιττακός, ὅσον χρόνον ἔζησεν, ἠναντιώθη, νὰ μὴ ἐπανερχῶνται οἱ φυγάδες Μυτιληναῖοι ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν πατρίδα. Δι' αὐτὸ ὁ θάνατος αὐτοῦ, θρηνούμενος ὑπὸ τῶν νέων, διὰ τοὺς παλαιοὺς φυγάδας ἐφαίνετο οὐχὶ κακὸν πρᾶγμα.

Οὕτω ἐτελειώσαμεν τὴν σύντομον ἐξήγησιν νεωτέρων ἀποσπασμάτων περὶ τῆς Σαπφὸς καὶ τοῦ Ἀλκαίου, τὴν ὁποίαν προέτεινα δι' ὑμετέραν κριτικὴν ἐπισκόπησιν, διότι ἐνδιαφέρουν πολὺ τὴν προκοπὴν τῆς ἐπιστήμης προσωπικοὶ καὶ δὴ διεθνεῖς διάλογοι. Ἄν μὴ σφάλλομαι, ἀναδύουν ἐκ τοῦ πελάγους τῶν προγεγενημένων ἀρχαίων αἰώνων, ὁμοίως μὲ τεμάχια γεωμετρικῶν ἀγγείων εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφάς, μερικά γεγονότα τῆς ἱστορίας τοῦ ἔκτου π.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦδε ἄγνωστα. Θὰ μᾶς βοηθήσουν

1. Διογ. Λαέρτιος I, 79 (πρβλ. τὴν ἑκδόσιν τοῦ H. S. Long, 1964, ὁ ὁποῖος παρέχει τὰς διαφόρους παραλλαγὰς τοῦ ἐπιγράμματος).

2. Εὐσέβ. πρὸς Ὀλ. 50, 4 = 577/6 π.Χ. *Astyages contra Lydos pugnāt*, Εὐσέβ. Ἀρμεν. μεταφρ. πρὸς Ὀλ. 51, 2 = 574/4 π.Χ. «Adahak ἐξαπέλυσεν κατὰ τῶν Λυδῶν σφοδρὸν ἄγωνα», πρβλ. H. Kaletsch, *Zur lydischen Chronologia*, *Historia* 7, 1968, 1 κ.έξ., κυρίως 17. Treu, *Quaderni Urbinati*, ἐνθ' ἄνωτ., 28 καὶ περὶ τῆς χρηζούσης διορθώσεων χρονολογίας τοῦ Πιττακοῦ παρὰ τῷ Διογένει Λαερτίῳ (Jacoby, *Komm.* zu FGrH 244 F 28), αὐτόθι 20 κέξ.

νά καταλάβωμεν καλλίτερον τὴν ἀλλαχού ὑπὸ τοῦ Ἀλκαίου προσφερομένην γενικὴν ἀπόφασιν¹:

«πόλλακις ἐ[σ]φάλη[με]ν
[αὐτίς δ' ἀ]ν[ω]ρθώθημε[ν]»

Θὰ μᾶς ὑπομνήσουν ὅτι οὐδὲ ἡ ἀρχαία λυρική ἐποχὴ ἦτο ἀπὴλλομένη ὑποψιῶν καὶ κατηγοριῶν, μίσους καὶ ἔχθρας, φυγῆς καὶ πόνου, φιλίας καὶ ἀγάπης.

Ἔμαθε κάτι ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἱστορίαν ὁ Ἀλκαῖος καὶ ἐγέλασε, κάποτε χαίρων καὶ μόνον κάποτε ὀργιζόμενος κατὰ τοῦ Ἀμάρδιος, τοῦ κατηγοροῦ του. Ἡ δὲ Σαπφὴ πάντως παρέχει εἰς ἡμᾶς πάντοτε παράδειγμα μετριοφροσύνης. Ἡμεῖς, ὥσπερ τὰ παιδιὰ, θέλομεν καὶ εὐχόμεθα νὰ ἔχωμεν ὅλα τὰ ἀρέσκοντα εἰς ἡμᾶς — καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἀρεσκόντων εἶναι φυσικῶς μέγας (διὰ τὴν νεότητά πρό πάντων). Ἡ Σαπφὴ ὅμως εἶπε² «πεδέχην δ' ἄρασθαι»· «πρέπει νὰ εὐχόμεθα νὰ μετέχωμεν». Ποίου πράγματος; Εἴπωμεν· καὶ φιλίας καὶ ἀγάπης καὶ τύχης νὰ μετέχωμεν — κἂν παραστῇ ἀνάγκη, καὶ τῆς δυστυχίας τῶν ἄλλων.

MAX TREU

1. Ἀλκαῖος Ἀπ. 47, 13 - 14 D. = 76, 13 - 14 LP. (Tr., σ. 50).

2. Σαπφὴ Ἀπ. 27a, 22 D. = 16, 22 LP. (Tr., σ. 36).